

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>SZERKESZTŐSÉG, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő: Nagy-Várads-utca 2127.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven. Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>KIADÓ HIVATAL. hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő: Fűvészkert-utca 1080.</p>
---	--	--

Tartalom. Vilmos német császár. — a — a. — A készülődő hajó. — ö — n. — Tárca. Erdő és Szatmárhegy. Papolezi Károly. — Az indítékok determinismusa. — a — a. — Közügyeink. Állítsunk lelkesi segélyegyesületeket! Győri Lajos. — A lippai missió. Csák József. — Külföld. — Egy és más stb. — Különfélék. — Szerk. posta.

Vilmos német császár.

I.

Nem halt meg a rőt-szakálú Frigyes; legalább a német népmondában nem. Thüringenbe, Kyffhausen várába költözött. Ott ül töprengve-tünődve, földalatti termekben, márványasztal mellett. Néha-néha sikerül egy halandónak benézni hozzá. Ekkor fölébred szendergéséből a császár; megrázza vörös szakálát s megkérdi, kovályognak-e még károgó hollók a hegy fölött. Míg ezek a fekete madarak ott szállonganak a sziklatetön; míg egy sas el nem űzi őket: addig a varázslat megtörve nincs és a császár várában kénytelen vesztegleni. Ha rossz választ nyer, komoran szegezi szemét a földre, nagyot sohajt s aztán — igyekszik megint elringatni magát: „Aludjál tovább, te fáradt lélek! Száz évet kell még várnod, míg népednek újra megjelenjék... Ebben a mondában fejezte ki a német nemzet letűnt dicsőségének visszatértéről ápoló reményeit, midőn a Staufen-ház császárainak magas szárnyalása s ikaroszi bukása után benső ziláltság közepett merengett egykori nagyságán. S nekünk ez a népmonda jön tollunk alá, midőn az e lapok egyházi jellegétől megadott keretben néhány sort szentelünk azon nagy események emlékének, melyek az új német császárság első fejedelmének nevéhez fűződnek s pár vonással megpróbáljuk jellemezni magának a hősnek alakját. Talán megbocsátható ártatlan önkényünk, melylyel történelmet, regét összezelegyítünk; hiszen Vilmos alakjában is szinte összefonódott ez a két elem Galambösz fejét úgy körülszötte fényes aureole-lal

a dicsőség, tényei annyira átlépték a hihetőség és valószínűség mérveit, hogy mi, kiknek szemébe idő-távoltól még mitssem gyöngülve hatolnak e fény sugarai, alig tudjuk, nem káprázat tart-e hatalmában bennünket s a részletek aránya fölött könnyen csalódhatunk, mint a ki egy magas szoborra közvetlen közelből néz fel.

A Hohenstaufok bukásával Németország, mint egységes állam felbomlott. Az az általános, élénk nemzeti öntudat, a mely korábban minden törzset, fajt, egyént áthatott, — kezdett halványodni. A különböző osztályok, rendek hovatovább elváltak egymástól; érdekeik, ellentéteik harcra a birodalom hatszázéves szétmálását vonta maga után, mialatt a császárság csak mint üres cím tartotta fenn magát. A német faj történelmének tartalmát ettől fogva egy folytonos küzdelem alkotja nemzeti jellegének önálló kifejtése felé. Különös, szinte talányszerű, hogy Európa népei között utolsó volt, mely ezt a célt elérte. Nem volt elég a benső gyöngeség, — hozzá jöttek még a középkor árnyai is, a papuralom, a pápaság, hogy gátolják a lassú munkát. Ezek a szellemek aztán megbüvölték, elzsibbasztották a tetterőt, hiú álomra kárhoztatták a nemzetet, — álomra, melyben hiva-intve vonultak el előtte egykori nagyságának emlékei. De mihaszna? Nem követhette őket. Le voltak kötözve tagjai; nem mocczanhatott. Előbb ezektől a fekete madaraktól kellett szabadulnia, előbb szellemi s egyházi téren kellett megvívnia a harcot s kidomborítnia a német nemzeti jelleget. A külső, az állami egység csak aztán következhetett... Luther sas-szellemé oldta fel a százados varázslat erejét; Barbarossa s vele a régi nagyság csak ő utána, az ő nyomdokain ébredhetett föl a „fehér szakálú“ császárban.

Az új, a protestáns német császárság minden ízében elűt a régítől. Nagy Károly a pápa kezéből vette koronáját, s az az elv, mi ebből a tényből természetesen volt levonható, átvonul az első császárság összes történetén:

pápa nélkül nincsen császár. A római-német császárság, mely a római császárság folytatása akart lenni, voltaképen inkább a római egyház volt, élén a pápával, mintsem német birodalom. Az új császárság minden pápai segítség s fölavatás nélkül jön létre s kikiáltása Versailles-ban egy egyszerű evangélikus istentisztelet keretébe illeszkedik be.*) Nemesak a megalkotásánál vezérszerepet vivő Hohenzollern-ház multja, hagyományai, tiszta protestáns volta, de azon események meglepő csoportosulása is, melyek bölesője körül összerolódtak, kiemelték, kiélelték különbségeit az első császársággal szemben.

— a — a.

A készülődő hajó.

A mult sok viharát átküzdött hadibajó a kikötőben fekszik, új felszerelésre s a közeljövőben leendő el-kivitorlázásra várva. A kapitány, a kormányos s a tisztok, kik lelkök egész odaadásával esüggenek a régi járműhöz, kötött emlékeken, a mult dicsőségén, teljes szívvel azon vannak, hogy az versenyképessé s olyanná tétessék, hogy az esetleg útját álló ellenség támadásával szembeszállhasson. Hatalmas árboz, új vitorlák, kitűnő gőzgép, kisebb-nagyobb védőfegyverek vannak tervben... Sok szép, ezélszerű, üdvös, jobbnál jobb kiviteli terv van készen, de egyről, a legföbbről, már-már megfeledkeztek; arról, hogy hát maga a hajó hányadán van? Azt nem látszának kellő figyelemre méltatni, hogy vajjon a fenyőbordák nem rongáltak-é? Nem tágulnak-é eresztékei? Nincs-e kitéve a veszélynek, hogy nem valami veszélyes zátonyon, hanem — csak egy kisebb rendű vihar felkorbácsolta hullámok között is elmerüljön? Ha ennek a veszélye fenforog, a figyelem jó része ennek elhárítására fordítandó s csak ha nem kell minden lépten-nyomon a törés veszélyétől rettegnünk, foglalkozunk örömmel s az eredményre kilátással annak versenyre-képessé tételén.

Egyházunk böles kormányzói, kik annak hajóját egy Tudós Társaság gőzgépének behelyezése által akarjátok (igen helyesen!) gyorsabb mozgásúvá tenni, ne nézzetek túl a szomorú tényen, hogy az eresztékek megtágulván, a hajóteknő sok helyütt javításra vár. Ha nem az új szerkezet beállítása ténye előtt, legalább azzal egyidejűleg, a javítás munkáját is fogamatba kell venni. És pedig annyival inkább, mert az utóbbtól függ az előbbinek sikere, maradandó fennállása. A nazarénizmus, unitarizmus ütötte rések, a közöny okozta ereszték-tágulás szélesend idején csekély jelentőségűeknek tűnhetnek föl, de jöjjön egy vihar s nagy veszélynek, — jó, ha nem elmerülésnek, — lesznek okozóivá. Javítanunk kell és pedig mielőbb. A halogatás a baj sokszorozásával egyenlő.

*) A versailles-i császárproklamálás lefolyása — 1871. január 18., a porosz királyság 170 éves emléknapiján — a következő volt. A kar megnyitó éneke után — „Jauchzet dem Herrn, alle Welt!“ — a gyülekezet énekelte: „Sei Lob und Ehr' dem höchsten Gut“. Liturgiául, a király egyenes parancsára, a 21. zsoltárt olvasták. Rogge tábori lelkész 1. Tim. 1, 17.-hez csatlakozva imádkozott, mire a „Nun danket alle Gott“ kezdetű ének s aztán a proklamálás következett.

Vallásos olvasmányokat a nép kezébe és pedig minél előbb!! Ez hitem szerint oly multhatatlan szükség, mint a betevő falat. A szószék, különösen túlnépes gyülekezetekben, nem láthat el minden lelki szükségét s így népünk csak annál inkább rá van utalva az olvasásra. S olvasna is, de nincs mit. Szomorú dolog; különösen ha meggondoljuk, hogy mennyi áldozatot hoz csak egyházunk érdekében is! Nem méltánytalan dolog hát, ha azt óhajtjuk: áldozzanak egyházi íróink is szellemi kincsök tárházából egy keveset a népért. Áldozzon a hívtalos egyház is tagjai érdekében. Ne csak követeljen, — mint Csécsi nt. úr helyesen jegyzi meg, — de adjon is vissza. Kisebb-nagyobb terjedelmű traktátusok terjedelmükhöz mért mérsékelt áron volnának elárúsítandók; de e mellett szükség van olyan kis íratkákra is, melyek időszakonként ingyen lennének kiosztogatandók az azok iránt érdeklődő egyháztagok között. Így biztosíthatnák az, hogy olvasmány nélkül senki se maradjon. Ha ezt egyelőre talán nem lehetne is tenni, annyit mindenesetre kell tennünk, hogy a népet mielőbb olcsó vallásos iratok birtokába juttassuk. Ennek halogatása saját létérdekünk veszélyeztetése.

Már az ellen, hogy ezen traktátusok a Tud. Irod. Társaság aegise alatt jelenjenek meg, csak a „tudományos“ jelleg megőrzése iránti féltékenység túlhatása, holmi akadémikus „odi profanum vulgus“ emelhet kifogást. De hát az egyház tudományos társasága csak azért állíthatnák-é fel, hogy egygyel több társaság létezzék a tudomány művelésére? Távol legyen! Ezért aligha volna érdemes az egyház tagjainak — mint ilyeneknek — annyi áldozatot hozni. Az a társulat teljesen célt tévesztett, ha feladatául mást tűz ki, mint Isten országa polgárainak lelki üdvé előmozdítását. E czéllal már nem csak nem ellenkező a kérdés alatti óhaj, hanem annak egyenes követelménye ez. Az Isten országának nem csupán a tudósok a tagjai, hanem a nép is. S az előbbieik szüksége mellett nem hagyható figyelmen kívül az utóbbiaké.

De hát veszélyes-é az igazán a tudósra, ha azt, a mit bőven, tudományos apparátussal a tanultak számára megír, azután egyszerűen, könnyen érthetőleg a népnek is elbeszeli, ha a katedráról leszáll egy pár perczre s a nép közé vegyül? Sehoh se lehet az, de legkevésbé ott, a hol az alázatosságban, a másoknak szolgálásban keresik az igaz érdemet. S az nem is sinequanonja a dolognak, hogy egy és ugyanazon egyén írjon vallásbölesészetet meg traktátusokat. Avagy talán a Társaság szünnék meg „tudományos“ lenni, ilyen népszerű vállalatba vágván? Vajjon Victoria királynő hatalmas pánczéshajói megszűnnek-é azok lenni, a mik, csak azért, mert bőven ellátvák életmentő csolnakokkal?

Egyházunk készülődik. De minden készülődés hasztalan, ha a tagok egyeteme nincs felvillanyozva a mozgalom által, ha nem kíséri a tagok egyhangú áldáskívánása, ha a mozgalom oly természetű, melynek gyümöleséből azon egyesek, a kiknek támogatása annak sinequanonja, csak harmad-negyed-kézből szerezhetnek.

Ne feledjük a népet!!

— ö — n.

T á r c z a.

Adalékok Erdőd és Szatmárhegy multjához és jelenéhez.

(Vége.)

Erdőd Szatmárhegyhez délnyugotra 8 kilométerre van. 1862. évben egy Váradi Pál nevű ref. vallású ügyvéd jött lakni Erdődre; ugyanakkor az uradalomhoz is befogadtak egy ref. vallású kovácsmestert, kinek számos cselédjei és gyermekei mind ref. vallásúak lévén, én ezen év december 26-ik napján Váradi Pál úr házában tartottam meg a legelső ref. istenitiszteletet s osztottam ki a szentvacsorát s ez időtől fogva járok oda teljesíteni a szent szolgálatokat teljes lelki örömmel, pedig csaknem minden fizetés nélkül. Váradi úr eltávozván Erdődről, pénzen fogadott helyiségekben, de mindig megtartottam az istenitiszteletet és kiosztottam a szentvacsorát.

Folyamodtam Gr. Károlyi Alajos ő Excellentiájához, hogy engedje meg istenitiszteletünknek a várban való megtartását; az engedélyt megkaptam s a Drágffyak várának nagy lovagi termében tartottuk azt, sőt megengedte azt is, hogy a vár csengettyűjével harangoztassunk; az akkori tisztartó pedig, Vállik János — róm. kath. vallású létére — felajánlotta, hogy a szentvacsorához mindig ad kenyeret és bort, mit a nagybányai egyházmegyei gyűlés végzésileg meg is köszönt neki.

E várterem lehetett az, melyben 1545. és 1555. években az erdődi zsinatok tartottak. Szép istenitiszteleteink voltak benne, a sváb nép csakúgy tódult a templomba és sokszor nem fért be a hallgató közönség; azonban egyszer a tisztartó megszűnt adni kenyeret és bort a szentasztalra s a csengettyű használatát megtagadtatott azon oknál fogva, mert róm. kath. istenitiszteletre van az szentelve stb. A vár, a birtokos gróf rendelkezésére leszedetvén a fedele, az idő romboló hatalmának adta át s ma már pusztá rom.

Mi ismét templom nélkül maradtunk. Ekkor folyamodtam Erdőd város előljáróságához, hogy adja ide a helység házában nagy szobáját, legalább a három nagy ünnep másodnap reggelére; kéréssem megtagadtatott, s miután a sváboktól pénzért sem kaptam házat, pénzért fogadtam ki helyiséget egy zsidótól, de mégis megtartottam az istenitiszteletet, ha mindjárt 5 frtot kellett is érte fizetnem.

Sok kellemtelenségem volt az erdődi plébánossal is, ki a törvénytelen ágyból született leánygyermekeket elkeresztelte, át nem adta, a vegyes házasságra lépőket, minden hirdetési bizonyítványom nélkül megeskette. A katolikus templom tornyának építésénél, a ref. hívek sorba, a mint laktak, dologra hajtottak; a mesterembereknek csak úgy, mint a katolikus hívekkel, főzettek; az igavonó barommal bírókat mértföldekre a templomzsindegy szállítására elhajtották; a plébános szénáját híveimmel a plebániára a mezőről behordatták; s a ki munkára ki nem állott, azt megzalogolták, s a lefoglalt tárgyakat minden tiltakozásom ellenére eladták; ez ügyet egyházmegyémmek bejelentvén, ennek megvizsgálására deputáció küldetett ki, mely is mindeneiket így találván, a nagymélt. vallásügyi minisztériumhoz terjesztett az fel, honnan Suhányi Móricz főszolgabíróra bízott ez ügy, kinek az erdődi bíró Hol Gáspár megjelenvén, azt mondotta, hogy ő az erdődi ref. híve-

ket önakaratából rendelte ki; de a káros feleknek az elárverelésből bejött pénz megadatott... És a volt plébános, Irsik Ferencz ma kanonok Szatmáron!!

Tegze Mihály nevű ref. vallású úr neveztetvén ki Erdődre járásbírónak, ő szép házában helyiséget ajánlott fel istenitisztelet tartására, az úrvacsorához kenyeret és bort adott. Folyamodtam gr. Károlyi Alajos úrhoz, temető helyet kérvén a város alatt; kaptunk egy vékásnyi földet s azt mi békerítve, ott igen szép kis temetőnk van s így most már nem kell Szatmárhegy határszélére hordani a halottakat. Tegze Mihály úr meghalván, ismét templom nélkül maradtunk. Ujra folyamodtam gróf Károlyi Alajos úrhoz, kérvén tőle templomhelyiséget és annak felépítéséhez szükséges faanyagot; a jóltevő gróf a piacon a legszebb helyen méretett ki templomhelyet és megengedte annak az erdődi ref. egyház nevére telekkönyvezését, fát pedig erdejéből annyit rendelt adatni, a mennyi csak szükséges lesz.

A jelenlegi plébánossal, Hirli Józseffel is kellemtelenségbe jöttem, mert egy vegyes házasságból, hol a nő ref. vallású, két leánygyermeket hírem-tudtom nélkül megkeresztelt és eltemetett, egy vegyes házasságban élt református nőnek leánygyermekét megkeresztelte s felkérésem után is át nem adta mind e mai napig sem; sőt a nő beteg lévén, két úri embert átküldött hozzám azon jelentéssel, hogy az illető nő a róm. kath. vallásra fog áttérni s ezt ő általok kívánja velem tudatni. Felmutattam ezen uraknak az áttérésről szóló törvényt s kérdeztem, hogy hol a nő, hiszen az nincs jelen! Azt felelték, azzal a tisztt. úr ne gondoljon, vegye tudomásul, hogy mi itt megjelentünk s azzal elmentek. 15 napra ismét megjelentek, elmondván, hogy ők azon nő küldöttei s vegyem tudomásul, hogy a nő a róm. kath. vallásra át fog térni. Én igen kíméletlen kifejezésekkel útasítottam el őket, megizenvén a plébánosnak, hogy híveimnek békét hagyjon s hogy azon nő átvétele ellen tiltakozom, mire a küldöttek azt mondták vissza, hogy az nem a tisztt. úr gondja, majd elvégzi azt a plébános úr. A beteg nőt a plébános csakugyan átvette, meggyónatta s midőn meghalt, el is temette, a nélkül, hogy hozzám csak egy betűt is írt volna. Én mind a három elkereszteltet, mind a három meghalt hívem eltemetését, mind a törvénytelen áttérési esetet s a törvénytelenül átvett nő elkeresztelt, de e napig is át nem adott leánykájának esetét egyházi fenhatóságom útján a nagyméltóságú minisztériumhoz felterjesztettem ez előtt három évvel, de semmi elégtételt nem kaptam. A mult évben ismét kérelmet intéztem e tárgyban, de maig sem jött semmi felelet.

Az Erdődön építendő templomra eddig hétszáz forintot tudtam gyűjteni, melyben Miklósi Ferencz gondnok igen jó segítségemre volt; a mult évben felmutattam nagybányai egyházmegyei közgyűlésünknek az Erdődön építendő templom rajzát a költségvetéssel együtt, mely 7000 frtra megy.

Erdődnek ügyét melegen karolta fel az egyházmegyei közgyűlés, különösen a lelkeszi kar s végzésileg kimondotta, hogy most először egy alkalmas telket fognak venni, — ilyen jelenleg volna is a templom helyiséghez közel, szép nagy új kőház, tágas telek melléképületekkel s abba egy tanítót lehetne tenni, az első rész iskolahelyiségül és templomul is használtathatnék addig, míg a templom felépülhetne.

Erdődön jelenleg van 208 ref. lélek, ebből csak öt családnak van telke, a többiek hivatalnokok, mesteremberek, zsellérek, legnagyobb részben pedig eselédek. Én meg vagyok

győződve, hogy derék egyházmegyénk karolván fel Erdőd ügyét, nem sok idő múlva fel fog az épülni. Mit adjon is a jó Isten, hogy úgy legyen!

Papolczi Károly,
ev. reform. lelkész.

Az indítékok determinismusa.*)

1. A következőkben azon elméletek vizsgálatával foglalkozunk, melyek az akarat teljes függését állítják nemök szerint ösmert momentumoktól. A special, prägnans értelemben vett determinismus ez a tan; szerinte az akarat minden döntését egyes-egyedül azok az indítékok idéznék elő, melyek a legerősebben hatnak valamely individuál jellemre. Mi úgy vélekedünk, hogy ez a nézet magában véve homályos, tarthatlan s bebizonyítva nincs. Mielőtt egyenesen reá térnénk, általános tájékozásul néhány megjegyzést boesátunk előre az indeterminismus-hoz való viszonyáról.

2. A special determinismusnak mindenik neme állítja, hogy ösmert azokat az elemeket, melyek egyedül és szükségképen befolyásolják az akaratot: ez a befolyás általános, ha nem mutatható is ki mindig pontosan — kivételt nem tűr, s a befolyás minden más lehetőségét, az akarat minden önállóságát kizárja. Egy indeterminista talán még megengedne annyit, hogy az akaratot jobbára bizonyos factorok kormányozzák, de azt már nem, hogy az szükségkép mindig meg van kötve. A deterministikus elv nem enged meg ilyen kivételt. Szerinte az akarat döntése sosem lehet egyéb, mint meghatározott erők, — pl. indítékok, jellem — resultánsa. Az indeterminismus manapság annyira kiment a divatból, hogy a deterministák többé már nem is hajlandók jó értelemben fogni föl. Mi tehát párhuzamba állítjuk az elméleteket.

Az indeterminismus nem állítja szükségképen, hogy egy adott alanynál, egy adott világban az akarat döntése másképp is üthetett volna ki, mint épen kiütött s a mint a világ — egész berendezésétől, vagy, esetleg — Isten előtudatától meg volt határozva. Csak azt állítja, hogy az akarat nincs megkötött kezekkel sem az indíték-kényszernek, sem semmi más deterministikus rugónak kiszolgáltatva; hogy képes az erős indítékok dacára is maga-adta irányban indulni. A determinismus azt mondja: adott esetben, adott összrendszerben csak egy döntés lehetséges. Így az indeterminismus is.

A determinismus azt állítja, hogy ugyanaz a jellem, az indítékok, képzés, lelki ráhatások azonos helyzetébe hozva, — ha szinte más összrendszerben is — mindig egyenlően kénytelen dönteni. Az indeterminismus így szól: Nem! Az akarat most illeszkedhetik az indítékokhoz stb., majd keresztülviheti ös-eredeti iniciatíváit.

A deterministák azt vélik, hogy az indeterministikus tan tagadja az oki kapcsolatot. Nem áll. Az indeterministák nyugodtan elfogadják a világ általános okkapcsolatát, de hozzá vesznek még egy specialist is, az akarat-hatályok okviszonyát. Szerintök az akarat olyan erő, mely hatásait a maga természetéből idézi elő, ám ez az erő szabadon

*) A. „Zeitschr. f. Philos. u. philos. Kritik“ egyik újabb füzete egy értekezést hoz Wahle Richard dr. (bécsi magántanár) tollából ily czímen: „Az akarat szabadságának védelme“. Nem tartjuk érdektelennek értekezése egyik szakaszát bemutatni olvasóinknak egy ifjú barátunk átdolgozásában. Szerk.

maradhat az indítékok befolyásától. Ha ez nem tudományos beszéd, — akkor az sem az, mikor azt mondjuk, hogy a gravitáció, vagy a föld vonzása független minden más fölünk ösmert erőttől, nincs befolyással reá meleg villamosság, fény stb.

Az indeterminismusnak nem kell irtóznia a tudománytól, mint a determinismus szeretné gyanúsítani. Képesen fejezve ki, a determinismus egy olyan constitutionalismus, melyben a monarchának, az akaratnak csak el kell fogadnia egy testület — az indítékok — többségének határozatait, de iniciatívája nincs semmi. Az indeterminismus talán egy autokrat kormányalakzathoz hasonlít, melyben kikérni szokás — ám nem szükségképi s nem törvény — egy testület véleményeit, de gyakran nem alkalmazkodik hozzájuk a monarcha.

De nem szorul az indeterminismus semmi képes beszédre. Ellenkezőleg a legélesebben kifejezett, tiszta pszichológiai föladatot foglalja magában, mi ebben a kérdésben fejezhető ki: Bárha semmi sem lehet az akarat tárgya megelőző képzet nélkül — elégséges-e a tárgy pusztá képzete, hogy fölgerjessze az akaratot, vagy csak fölbecsült képzetekre gerjed föl ez?

Nem mondjuk, hogy ezt a problémát az indeterminismus megoldta, csak méltányolni akarjuk újból a háttérbe tolt kérdést. Hát már előzetesen tisztában volna az, hogy az akarat pusztá végrehajtó közege a kényszer-indítékoknak, nem pedig saját törvényekkel bíró tényező, mely a tárgyak becsértékére való tekintet nélkül működik?

Előítélet az, mintha az akarat sajátnemű (sui generis) hatalom volna ugyan, de mindig csak az uralkodó indítékoktól hajtva s ezeknek az irányában működnek. Talán munkássága kifejtésének alapját gyakran a legerősebb indíték képezi, ámde azért lehetséges, hogy más elvek is hatnak reá, melyekkel szemben az indítékok erőtelenek. Oly kérdés, melynek jogosult volta világos. Ha egy gyermek látja, hogy atyja mindig az ő kívánságaihoz alkalmazkodik, könnyen juthat ahhoz a deterministikus eszméhez, hogy az atyja mindig csak azt akaratja, a mire ő határozza el. Ha egészen lemondana is az atya a maga akaratáról, — mégis megvolna az nála s egyszer képes is volna megmutatni. Vajjon az akarat mindig csak azt kénytelen-e akarni, a mit az indítékok, csak bizonyos okok készlete-é — vagy lehet-é saját magának akaratá s (relative) kezdeményképes ok-e magában véve: ez azon indeterministikus problema, melyet szabatosabban már előbb formuláztunk: elégséges-é egy érdektelen képzet, vagy valami föl nem becsült általán, hogy ingert gyakoroljon az akaratra? Itt nem foglalkozunk a kérdéssel. De benne mindenesetre ki van fejezve az indeterministikus gondolat mélysége.

S most térjünk át a determinismus gondolat-szövevényeinek zavaraira.

3. Azok a tények, melyekre az indítékok kényszerének tana támaszkodik, körülbelül ezek. Az akarat, mely alatt általán nem a célvalósító cselekvést értik, hanem tisztán psychicus tevékenységet, azonos a választással. Egy cél felkeresését, egy elfoglalt álláspont elhagyását jelenti az s habár — látszólag választás nélkül — akaratunk egyetlen előttünk álló tárgyra irányul is, választanunk, döntenünk mégis kellett, föl kellett adnunk az eddigi helyzetet. Egyetlen lehető tárgy felé is csak akkor mozdul meg az akarat, ha előbb legyőzte a nyugalom kellemét; ez is választás tehát a cselekvés és nemcselekvés között. Annyival inkább szerepel a választás ott, hol több képzet izgat bennünket a realizálásra. A kéj, a leendő haszon, kellem-érzet stb. képzetek káprázatos játékot űznek körülünk s

mi végre eltökéljük magunkat, hogy ezt vagy amazt fogjuk tenni, hogy törekszünk egy cél felé. Az elmélet tehát így hangzik: „A mit így célba vevünk, — előttünk értéke van s törekvésünk tárgyának épen csak ez a relatív értéke, azaz az objectív érték volt, a mi akaratunkat ennek a célnak a választására meghatározó; kizárólag indítékaitól volt az determinálva.“ Az indíték szót manapság úgy használják, hogy sokak előtt esztelenségnek tetszhetnék kétségbe vonni, hogy az akaratot csakugyan az indítékok határozzák meg. Jobbára ép azt értik alatta, a mi az akaratot kénytetí. Hogy tehát értsük a determinismusban való kételkedést — indítékok alatt nem kell mást értenünk, mint a cselekvés csak képzetünkben levő céljának magában vett tárgyi alappal bíró — bárha csak individuál — értékét. Indítékok — vagyis ezeknek magokban a célokban benlevő értékei — határozzák meg szükségkép az akaratot, mondja az indítékok determinismusa.

- a - a.

(Folyt. köv.)

Közügyeink.

Állítsunk lelkeszi segélyegyesületeket!

(Vége.)

A dolog lényegén — ezekben — túlhaladva, néhány megjegyzést bátorkodom még tervezetemhez csatolni.

A tagok felvételénél különbség van téve az 50 év alatt és felett levők között. Lehetnek, kik visszatetszéssel, tartózkodással fogadják amaz intézkedést, hogy a beléphetés 70 éves korig ki van terjesztve. Ezen, első tekintettel az intézetre károsnak látszó rendelkezés azonban egész más színben tűnik fel, ha meggondoljuk egyfelől, hogy sok erősnek látszó fiatal hamarabb elhalhat, mint számos életerős agg, másfelől, hogy kik az egyesületnek első halottjai lesznek, azok erősítik meg az alaptőke fundamentumát; mert az ő családjuk az egy-egy esetben befizetendő 1000 (azaz 500×2) frtnak csak felét kapván segélyül, mindenik után öt-ötszáz frt marad az alaptőke javára, minek 5%-os kamatja is több, mint az élők évenkénti 20 frtja. És ha csupa ifjakkól alakítatik meg az egyesület: akkor évek múlhatnak el egy-két halálesettel; míg későbbben meg tömegesen következhetnének a halálozások, mi pedig az alaptőke rovására és a tagok terheltetésével járna minden bizonynyal.

Egész másként áll az eset az alakulás után történendő belépéseknél; és itt már szükségesnek látszik azon intézkedés, hogy ki hivatalba lépése után legfeljebb 2 év alatt elő nem jegyezteti magát, a beléphetés jogától elzárassék; mert emberek vagyunk mindnyájan s akadhat olyan, ki csak azért húzná-halasztaná a belépést, hogy minél kevesebbet kelljen neki befizetnie.

A tagok száma és osztályozásánál azon nézet vezérelt, hogy 1000 tag sok és nehezen kerülne össze, különösen addig, míg az egyesülettel meg nem barátkozhatnak; e mellett a nagy szám a kezelést is nehezebbé tenné: tehát 500 taggal sikeresebben lehet a kezdeményezéshez fogni. Ez 500 tag közé pedig — bár lelkeszi az elnevezés és előttünk a lelkeszi kar java a legközelebbi cél — méltányosnak tartom felvételni az ev. ref. egyház más belhivatalnokait is; de szükségesnek is, nehogy separatistikus törekvésrel vádoljanak bennünket és e

nemes intentiójú egyesületeket is válaszfal gyanánt gondolják általunk felállíttatni. Sőt — szükségesnek látom a világi elemet is részesíteni segélyegyesületünk áldásaiban, mert nagyon nyomósnak tartom egy határtalanul tisztelt lelkészársamnak eme mondását: „Barátom, ne csak mindig kérjete, hanem adjatok is. Az a publikum, mely titeket mindig csak kéregetni lát: önkénytelenül is elidegenedik tőletek; míg ha azt látja, hogy érette ti is tesztek, javára provideáltok: lelkesültebben támogat benneteket törekvéseitekben.“

De meg, ha mindezekre kiterjesztetnék a beléphetés joga, több lenne a vállalkozó és biztosabban megalakulhatna és virágozhatná segélyegyesületünk — a mi javunkra!

Az alapszabálytervezetnek, a tagokra vonatkozó, egyik-másik, szigorúnak látszó intézkedései épen a tagok érdekeiben olyanok s azért vannak a temetkezési egyleteknel is, hogy kiki saját bírása levén, eleje vétessék minden perlekedésnek. Azt hiszem különben, hogy a tagokra vonatkozó többi §-ok eléggé megérthetők bővebb magyarázás nélkül is; és ha az eszme életrevaló s ha megvalósításához hozzá kezdetünk, akkor lesz idő és alkalom azokat szabatosabban kidolgozni!

Az életrevalóság kérdésének eldöntése azonban még a kormányzás mikéntjétől is függ s erre nézve legyen szabad még pár szót szólnom. Egy ily nemes célú, de hangyamunkával megalkotandó pénzüzetet vezetésénél — csekély véleményem szerint, — figyelembe veendő az erkölcsi biztosíték, a könnyű és olcsó kezeles. Ezt én a tervezet szerint gondolom elérhetőnek. Az egyházkerületek és egyházmegyék gondos szárnyaik alá veven segélyegyesületeinket, megadják az erkölcsi biztosítékot; ez — és ha az egyházkerületek és megyék megengednek azt, hogy a segélyegyesületek pénzei az ő penzeikkel együtt, egy teletösszeg alatt kezeltetnének: akkor teljes megnyugvással tekinthetnénk a jövőbe! Azonban, hogy mégis meglegyen a segélyegyesületek részéről is az önkormányzati befolyás és hogy az egyházmegyeyei és kerületi — úgy is nagyon elfoglalt penztárnokokon nemileg segítve legyen: szükségesnek látszik egy, a tagok részéről választandó igazgató, ki az intézetet szellemileg vezetné, felelősséggel tartozván az egyházmegyék, illetve egyházkerületnek és a nyilvánosságának. E nyilvánosság előtti felelősséget czélozza a 8., 23. és 31. §. azon intézkedése, hogy az egyházkerület székhelyén megjelenő egyházi lap legyen a segélyegyesületnek hivatalos organuma. A költségkíméles mellett itt az a cél is lebegett előttem, hogy a segélyegyesületről kiadandó jelentések, a tagok halálának tudatása, a segélyosztalékok nyilvános nyugtáztatása stb. a nem-tagok által is olvastatván, népszerűbbé lenne segélyegyesületünk és virágzása előmozdíttatnak.

Ezek után legyen szabad kérnem, hogy az „egymásért — magunknak“ elv alapján sorakozzunk és agitáljunk e nemes célú intézetnek egyházkerületünkben leendő megalkotására.

Ne tagadjátok meg a résztvevést, kiknek nem kell remegnetek attól, hogy özvegyetek és árváitok „kilincsről-kilincsré“ járjanak, sőt segítetek támaszt nyujtani a koldusbot helyett szerencsétlenebb társaitok özvegyeinek és árváinak; nem koczkaztattok semmit és közreműködéseitekkel lehetővé teszitek sok nyomor és inség enyhítését, sok égető köny felszárítását. El akarnátok-e odázni magatoktól e könnyű és mégis áldásos segélyezését azoknak, kik nem kívánnak tőletek egyebet, minthogy szaporítsátok a tagok számát, segélyegyesületünknel kamatoztatván pénzeiteket!!

És ti elmaradnátok-e, kik az élet nehéz küzdelmei s csa-

ládótok kétes jövője miatt töviset hordatok kebletekben; kik tudjátok annyira szeretni családótok jövőjét és a becsületes halált, hogy ezekért lemondótok a jelennek néhány nehezen nélkülözhető kényelméről!? A gazdag a szegényért, az ifjú az öregért; egymásért — de magunknak is hozzuk meg a biztosan gyümölcsöző áldozatot. Azonban nemcsak pénzt, hanem buzgótságot is az eszme népszerűsítésében és tagok szerzésében.

Másik kéréssem az, hogy kik elhatározzák részt venni a tiszántúli egyházkerület lelkészi segélyegyesületének megalkotásában, szíveskedjenek velem tudatni (bocsánat a tolakodásért) elhatározásukat a végből, hogy ha elegendő lesz a tagok száma, megtehessek a szükséges lépéseket a megalakulásra. Ha tagok nem lesznek: felesleges a tervezetet megbeszélni, javítani és, bár nehéz szívvel, leveszem azt a napirendről; míg ha kellő számmal jelentkeznek tagok, jutalmazva leszek én és a tárgyalás szükséges leendő. Minthogy pedig a halálozási átlag egyforma a nagyobb és kisebb számnál, megalkothatnók az első lelkészi segélyegyesületet 250, 200, sőt 100 taggal is, a mikor fizetni kellene évenként szintén csak 20 frtot, 4—5—10 frtjával halálesetenként. Tehát tisztelettel azt is kérem, hogy a kik szívesek lesznek bejelenteni csatlakozási szándékukat, méltóztassanak megjelölni azt is, hogy hajlandók-e az évenkénti 20 frtnak 4—5—10 frtjával leendő fizetésére kötelezni magukat 250—200—100 taggal bíró egyleteknél.

Most már le is tehetném tollamat; azonban nem akarok elhallgatni egy pium desideriumot, mely mint árnyék követte tervezeteimeket s melynek valósulása egy lépéssel közelebb vinne bennünket a vajadások terén a lelkészi nyugdíjazás kérdésének megfejtéséhez is.

Gyám- és nyugdíjazásunk ügye elhanyagolt. Képzeli-e valaki, hogy e gyászos állapotban segíteni rövid idő alatt lehet; s viszont tagadhatja-e, hogy öntudatos és következetes törekvés meg fogja hozni gyümölcsét — majd a jövőben! De ha soh' sem kezdünk, soh' sem fogunk végezni; periculum in mora!

Nagy lendületet adhatna gyám- és nyugdíjazásunk ügyének, ha egyházaink is felkarolnák eme segélyegyesületeket, biztosítván lelkészeik életét az egyházkerületi segélyegyesületnél.

Tudom, hogy a legtöbb egyház anyagi bajok közt vergődik. Annál több ok, hogy sürgessük a lelkészi gyámoltatás és nyugdíjazás ügyét; ha most sincs elegendő anyagi erő megszabású intézkedésekre, mikép várjuk azt a jövőtől, melyben a napról-napra terjedő egyháziatlanság bizonyára sok segélyforrástól megfoszt. A mely egyház nincsen oly helyzetben, hogy az említett célra felvehessen költségvetésébe 20—20 frtot lelkészállomása után, ott azon kell igyekezni, hogy társadalmi úton létesüljön egy 400 frtnyi alap, melynek kamatai fedezzék az egyház által a lelkészért fizetendő évi járulékokat. Nálunk — nem dicsekedés, csak példa, — 5 év alatt, csupán táncmulatságokból, több befolyt egyházi és iskolai célra 500 frtnál; gyűjtés által meg mintegy 800 frt. Ha Kenderesen lehetett 5 év alatt 1300 frtot összegyűjteni, miért ne lehetne másutt — mondjuk 10 év alatt — 400 frt alapot teremteni?! Aztán meg nem halt még ki egészen az egyház szolgálóiért való áldozatkészség nemes keblű patronusaink szívéből sem; szeretem hinni, hogy találkoznak még ma is olyan, ekklezsiájokat hön szerető nagybirtokosaink, kik nem sajnálják lekötelezni magokat papjoknak valamelyik segélyegyesületnél leendő biz-

tosítására. A hol más eszköz nincs, a domestica is nyújthatna e célra, szegény egyházak számára, pár ezer frtot.

Az így biztosítandó segélypénz aztán (500—1200 frtig) az illető lelkész halála alkalmával kiadtván az egyháznak, ez, helyi alapítvány gyanánt letenné azt egyházmegyéje gyámintézeténél, hogy kamatai a meghalt lelkész családjának, a gyámintézeti alapszabályok értelmében kiadassanak; a gyámoltatás megszűnte után pedig tökéltessenek azon egyház lelkészi hivatala javára mindaddig, míg — a következő lelkész halála alkalmából nyert segélypénzek hozzá csatolásával is — oly összeggé növik magát, melynek jövedelme nyugdíjazást is teljesíthetné, sőt később még fizetésjavításra is szolgálhatna — természetesen a messze jövőben. De hát nem csak a gyermekeknek szól eme versecske tanúsága:

Ezt a diófát itt nagyapám ültette,
Árnyékában nem ült, gyümölcsét nem ette,
Nem maga hasznáért, másért cselekedte;
Unokái áldják emlékét érette.

Igy kellő buzgalom és áldozatkészség mellett egy nagy lépéssel közelebb jutnánk a lelkészi nyugdíjazás hiányának orvoslásához, mely hiány igen gyakran az egyháziasság rovására termi gyümölcseit s tehetnők ezt a nélkül, hogy a közönsre szorulnánk. 1930 lelkészállomásunk közül 1079 van a 3 első osztályban és 851 a 4-ikben; ha amaz 1079 lelkészállomásról maguk az illető egyházak tudnának segélyegyesületi biztosítással gondoskodni, a legszegényebb egyházakra is elhozhatná az idő és jóakarát — meg a domestica — gyám- és nyugdíjazásuk kérdésében a kedvező megoldást.

Addig pedig agitáljunk, sorakozzunk, egymásért — magunknak!

Győri Lajos.

A lippai missió.

Habár talán nem mindenkire egyaránt oly fontos, s érdekes dolog is az, a miről e néhány sor által e b. lapok olvasóit tudósítani bátorodom, azt hiszem, mégis méltó lesz a megemlékezésre.

A lippai egyesült protestáns egyházzá alakulási mozgalomról akarok egy pár adatot elmondani. Ki tudja, talán többeknek érdeklődését magára vonandja ezen eddig csaknem egészen magára hagyott kis töredéke a protestáns egyháznak, s talán az érdeklődésből segély is válhatik akár erkölcsileg, akár anyagilag?!

A lippai missiói pont — szerintem — igen fontos, úgy hogy mindenesetre megérdemli, hogy róla komolyan gondolkozzanak, sőt gondoskodjanak azok, a kikre bízott az, hogy a veszni térő juhokat az Ur nyájába visszatereljék. Ha országunk bármely pontján szükséges a missionáriusi állás szervezése, multhatatlanul szükséges az Lippán.

Lippán és környékén van körülbelül 60 protestáns család, (talán több is, de némely prot. családok lételet is nehéz már kipuhatolni) s ezen családok legnagyobb része vegyes házasság folytán örökös térítgetéseknek van kitéve. Vannak elkeresztelési — s talán térítvénykérési és adási esetek is, melyeknek így, és addig, míg Lippa a tanítóssággal is megáldott gyoroki lelkész hatáskörébe tartozik, utána járni nem igen lehet.

De még ez nem a legnagyobb baj!

Ott van közvetlen közelben Radnán „a csudatévő Mária-

kép". A protestáns iparosok is a búcsúkkal együtt járó vásárokból élnek, s ők is, de különösen az alsóbb néposztályhoz tartozó protestánsok, kik talán némely csudatételeket — a vallásos nevelés hiányában — elhinni is hajlandók, nagyon ki vannak téve a térítgetéseknek.

De nemcsak az alsóbb néposztályra, hanem az intelligenciára is elég nagy a megpróbáltatás. Ezek között meg a lippai apáczaárda hódít nőnevelő-intézetével. Nemcsak a környékből, de még a teljesen reformátusnak mondható magyar alföldről is sokan vannak itt protestáns növendékek, s bizony ezek mai napság vallásos nevelésben a zárda főnöksége által kiadott tilalom miatt nem részesülhetnek. De nemcsak megtiltatik itt a protestáns vallásban való oktatás, hanem egyszersmind igyekeznek is az apácák a gyermekek szívét a katholicismusnak megnyerni, sőt több szüléket is, kik a zárdai nevelés hibáiról nem lehetnek jól értesítve, igyekeznek ügyöknek meghódítani, sőt néha hitöktől eltéríteni is.

Mindezt átlátva az ottani protestánsok közül azok, kik hitökhöz hívek, s a protestánsokat szétzülve látni nem akarják, még a múlt évben megtették a lépéseket a végett, hogy ott egy életerős egyesült protestáns egyház alakíttassék, hogy egy protestáns lelkeszszel élükön az ottani különféle felekezetekkel szemben tisztességes állást szerezhessenek a protestáns egyháznak is, remélve, hogy nemcsak egyházuknak, de, — a magyarság és magyar nyelv terjesztése által — hazájoknak, nemzetiségöknek is hasznos szolgálatot teendének.

Azonban míg az ev. ref. egyház a közalapból 250 forint állandó segélyt adott, addig az ág. evang. egyház mindezt — biztos segélyt — még csak nem is ígért, s ez által az egyesülést mindezt akadályozta, noha a lippai protestánsok átlátva azt, hogy egymás nélkül jóformán semmit nem tehetnek, az egyházalakulásból egymást kihagyni nem szeretnék, sőt e tényt a testvéri szeretet megtörésének is tartanák.

Március 25-ikén virágvasárnapján délután végre mehetünk annyira, hogy az elnökletem alatt álló közös értekezleten, illetve egyházi közgyűlésen elhatározottat, hogy az ev. ref. egyházhoz tartozó protestánsok már megkezdik az alakulást, de kikötik azt, hogy ha az ágostai evangélikusok is szerezhhetnek a 250 frt közalapi segélynek megfelelő állandó segélyt, az egyházba — mint egyesült protestáns egyházba, — ők is beléphetnek, a reformátusokéval teljesen egyenlő jogokkal.

A reformátusok magok közül gondnokul megválasztották Thaly Lajos erdészeti hivatalnok urat, s választottak 4 presbytert és egy egyházfit, s az adó kivetését elhatározták; a jelenlevő ágostaiak pedig egy négy tagú bizottságot küldtek ki az ág. ev. egyháztól várt segélyek kieszközlésére, s más intézkedések megtételére.

Mi lesz küzdelmünknek eredménye, most még nem tudhatjuk. Vajjon az ág. ev. egyház megadja-e a segélyt? Vajjon a ref. felekezetűek képesek lesznek-e egyedül is felállítani az annyira szükséges lelkeszi állomást? Vajjon a kincstár — a lippai földesúr — fogja-e segíteni a protestáns egyházat is? Mindezek oly kérdések, melyekre csak a még most kétes jövő adandja meg a feleletet.

A feltámadását remélő lippai protestáns egyház virágvasárnapi „hozsánna!” kiállítását nem harsogja-e túl a nagy-pénteki „feszítsd meg!” rivalgás?!

Isten adjon nekünk erőt és kegyelmet!

Győrök, 1888. márcz. 29.

Csák József

evang. ref. lelkész.

K ü l f ö l d.

Hollandia. A hollandi reformátusok istentiszteletéről eddigi tudósításainkban csak röviden szólottunk, — de szóljunk most arról, hogy annál inkább megismerhessük e nép vallásosságát kissé bővebben is.

A hollandi reformátusok nagy góth templomai leginkább róm. katolikus templomokból vannak átalakítva, mit azonban már alig lehet észrevenni; ott, hol egykor oltárok, keresztek, Szűz Máriaék, szentek, képek voltak, ott most egyes buzgó hazafiak, hősök nevei vannak megörökítve; de a tulajdonképi istentisztelet helyétől ezek is el vannak rekesztve. Itt nincs egyéb, mint egy orgona s ezzel szemben központon a szószék. A szószék előtt még csak egy asztal sincs, hogy az valamiképp oltárra ne emlékeztessen. — Asztal, még pedig jó hosszú, mintegy 50 vagy 100 személyre székek körülvéve s a legegyszerűbben betérítve, csak a négy úrvacsora-osztás alkalmával van a holland ref. templomban. Az úrvacsora-osztás sz. ünnepélyének formája a Lasco ágendájára megy vissza. — Az istentiszteleteknek tartalma — de formája is — az irányok szerint különböző. Határozott liturgiai formák, — melyektől van Oosterzee is óvta a holland ref. egyházat, — nincsenek ugyan, de azért például egy vasárnap reggeli ref. istentisztelet menete majdnem minden hitbuzgóbb gyülekezetben a következő: Mielőtt megkezdődne az istentisztelet, a lector felolvassa a hirdetések, hogy ne kelljen azzal végül háborgatni a híveket buzgalmukban. A hirdetés után felkeresteti a lector a hívekkel a lelkész által előre meghatározott zsoltárt, vagy éneket — a *Kuiperianereknél* mindig csak zsoltárt — s énekelnek. Ez alatt felmegy a lelkész a szószékbe, s ott helyet foglal, s az éneklés után olvassa ő is a lector után, mint minden hívő, az elébe kitett bibliából a tizparancsolatot; ezután feláll a lelkész s a gyülekezet s Istent segélyül hívja. Most mindezek előtt olvastat a predikátor a lectorral s a hívekkel egy bibliai részt, mely mintegy előkészít — a bibliai szavakból álló, behunyt szemmel elrebegett közös imádságra s a lelkész által megjelölt zsoltár eléneklése után következő predikációra. — Az úri imádságot mint egészet vagy teljesen elhagyják, vagy csupán azt használják, s mellette más imádságot nem mondanak. — Felkeresvén már a hívek a predikátor által kijelölt textust, miután azt közösen elolvasták — következik az értelemre, de különösen szívre ható, szigorúan bibliai s többnyire kitűnő egyházzónoki képességgel előadatni szokott egyházi beszéd. Sok konfessionalista lelkész olvasni szereti bibliai beszédét, hogy világít ne vegyítsenek bele, mint ők mondják. A beszéd közben énekeltet a lelkész a hívekkel — kik annyira figyelnek reá, hogy az általa citált szentirati helyeket mind utánkeresik. Egy-egy beszéd el is tart rendszeren egy és fél óráig, sőt pl. az általánosan elismert kitűnő szónoknál, Dr. Kuipernél két és fél óráig is. — Egy egész istentisztelet — a tanítás után következő énekléssel — imádkozással, ismét énekléssel s végül az Ur áldásainak fogadásával — bizonyosan eltart két vagy két és fél, — de egyes predikátoroknál három óráig is. A délelőtti két istentisztelet után (mert nyáron pl. van reggeli 7 órai templom is) csakhamar jön délután 2 órakor az apostoli hitforma olvasásával kezdődő istentisztelet, melyen rendszeren kátét magyaráznak. A hívek itt is utánolvasnak kátéjokból, mely az énekeken kívül szintén bibliájokba van kötve, több imádsággal s pár keresztelési s úrvacsorai formulával.

A vasárnap délutáni istentisztelet végén, utóimádság előtt — szokás szerint keresztelnek; megható ilyenkor a beszéd, melyet a liturgus a szülékhez s a gyülekezethez tart; megható a szüléknek a biblia szavaival való elköteleztetése gyermekek vallásos nevelésére. A mai zavart egyházi viszonyok között nagy figyelmet érdemel azon körülmény, hogy a vallásosabb, lelkiismeretesebb lelkészek vonakodnak a modern gondolkozású szülék gyermekeit megkeresztelni. Ezen szabad gondolkozású, a nagyobb rangú világtól elragadt gazdag szülék között vannak is aztán olyanok, a kik kizárják magokat minden egyházi kötelekkel s gyermekeiket is keresztetlenül, konfirmálatlanul hagyják felnőni — meghalni.

A vallásosabb, a legtöbb ref. hollandusnak a „hetedik nap“ valóban nyugalom napja, áldott nap, szent nap, igazán vasárnap. . . . Ők a vasárnap estét is az Urnak szentelik, rendes istentisztelettel zárva be az áldott napot — igen, mert ők már mint kis gyermekek az „Ur“-hoz engedtetek, vezettetek (Márk. X: 14, 15), s ők azon boldog gyermekhitben nőttek fel s most is abban vannak, hogy nem is vasárnap az, melyen Isten tornácziba nem mehetnek! Oh! mely fontosak itt azok a „gyermek-istentiszteletek“ . . . Természetes, hogy vannak hétköznapokon is istentiszteleti óráik — még pedig rendszeren esteli alkalmas időben, s ilyenkor vagy pusztán imádkoznak, vagy — mi gyakoribb — bibliát olvasnak, s magyaráznak is. Mindezekon kívül vannak mindennapi házi istentiszteletek.

A vallásosan nevelt hollandok nem hogy soknak tartanak ezen templomzásokot, hanem azon ütődnek meg, hogy ha el nem tart pl. egy-egy istentisztelet vasárnap 2 és 1/2, hétköznap 1 és 1/2 óráig. Idevonatkozólag úgy beszélgetés közben ilyenformát mondott nekem egy amsterdami ref. atyafi: „a ki közönyös tud lenni a vallás, az istentisztelet iránt, vagy pláne megunja azt, — aznem szomjúhozza azt, nem, az örökéletet. . . annak nem is élete az élete, hiszen nem táplálja azt az életnek kenyere.“ Ilyen élő halottakat saját egyházában is láthat, s lát is a kedves atyafi, mert vannak ám a ref. Hollandban is vallásközönyösök, templomkerülők, vasárnapmegszentségtelenítők, erkölcselenek. stb. S kik ezek? azok, kiknek nem volt gyermekségüktől kezdve lelki tanítójuk, lelkipásztoruk; azok, kiknek, nines lelkészük; (ma már mintegy 370 egyház van lelkész nélkül!) . . . vagy ha van — ők azt világi magas polczán alig ismerhetik. . . hiszen az nem amaz alázatos szolga, az nem az ő pásztoruk — hanem egy modern lelkész. Ezen szerencsétlenek között munkálnak már azok, kikben van élő hit, mely párt-s rangtekintet nélkül szeretettel munkálkodik!

D. Gy.

A skót szabadegyház presbyteriumai — egyházmegyéek — azt az indítványt vitatják most, hogy az a lelkész, kinek szolgálata eredménytelen: meghagyható-é továbbra is hivatalában? Mindenesetre ez nagyon fontos kérdés ott, mert a gyülekezetek virágzása, vagy hanyatlása nagy részben a lelkész képességétől függ. A javaslat keresztülvitele ez egyház papságát a legmagasabb színvonalra fogja állítani.

Schweiz. A végrehajtó bizottságával Genfben székelő „Keresztény Ifjúsági Egylet“ 11-ik, nemzetközi gyűlését folyó évi augusztus 15 — 20. napjain tartja Stockholmban.

Az Izlám tanítása. A Sheik-ul-Islamtól egy hivatalos levél jelent meg egyik konstantinápolyi lap februári számában, közölvén benne röviden Mohamed tanait oly czélből, hogy könnyebben hozzáférhetővé tegye az áttérést azoknak, kik

talán az üdvözülés eme könnyű útját választanák. A levél, mely egy újabbán áttért német tudóshoz volt intézve, érdekes annyiban, mert világosan s hivatalosan állítja elénk az Izlám tanítmányait.

Az Izlám alaphite: egy az Isten és Mohamed — az Isten áraszsa el áldásával, s adjon üdvöt nekie — az ő prófétája. A ki ezt vallja, az muzulmán, a nélkül, hogy bárkinek beleegyezésére, vagy helyeslésére szüksége lenne.

Ez a hit rövid értelmezése. Szükséges azonban tudni a következőket. Az ember, kit értelme minden más állat felibe helyez, semmiből lett teremtvé; alkotójának tiszteletére. A tisztelet e kettőben fejezhető ki: tisztelni Isten parancsait, s résztvéteznit teremtményeivel.

Istennek könyve, mely utóljára szállt le az égből: a szent Korán. Változatlan ennek a tanítása; gondosan őriztetett meg az első naptól fogva az írott könyvekben s az ezerek elméjében, s fen fog maradni az utolsó ítéletig. A próféták közt Ádám volt az első; az utolsó Mohamed — adjon az Isten üdvöt neki. — E kettő közt sok mások éltek; számokat csak az Isten tudja Mindnyájok közt Mohamed a legnagyobb. Ő utána jön Jézus, Mózes, Ábrahám, Noéh és Ádám — adjon az Isten üdvöt nekik.

Az összes próféták fenyegettek a végítélettel. Szükség tehát hinni, hogy a halottak feltámadnak, s az Isten előtt megjelennek, s a kiválasztottak a paradicsomba, a gonoszok pedig a pokolba küldetnek. A vértanúk kivételt képeznek, mert ők, minden számadásravnól nélkül a paradicsomba mennek.

Szükséges azt is hinni, hogy mind a jónak, mind a rossznak Isten a szerzője. Azt mondani, hogy a jó teremtvője az angyal, a rosszé pedig a démon, tévedés. A ki hisz Istenben, angyalaiban, könyveiben s prófétáiban s az utolsó ítéletben: az igazhívó.

De hogy valaki tökéletes hívő legyen, bizonyos szertartásokat is kell végezni. Minden jó muzulmánnak ötször kell naponként imádkozni; s vagyonának 40-ed részét a szegényeknek kell adni minden évben; s legalább egyszer életében Mekkába zarándokolni. Ha valamelyik hívő nem tartja meg az Isten rendeleteit, azért még nem lesz hitetlen; de bűnösnek fog tekintetni, s a más világban bizonyos ideig tartó büntetést fog szenvedni. Isten rendelkezik felette. Vagy bocsánatot nyer, vagy kárhozatra megy; de csak egy időre.

A hit minden bűnt megsemmisít. A ki az Izlámra tér, olyan ártatlan lesz, mint a ma született; s csakis az áttérés után elkövetett bűneiért felelős. A bűnös, ha személyesen kér Istentől bocsánatot, kegyelmet fog nyerni. Csakis a szomszédján elkövetett sérelmekért büntetetik meg, Még a vértanúk sem vétetnek ki ez alól.

A mely csecsemő muzulmán szüléktől származik, atyja, vagy a család feje nevet ad neki. Mikor házasságra lépnek, magok az érdekeltek kötik ezt meg. Tanúra vagy beleegyezésre nincs semmi szükség.

A muzulmán maga végezi imádságát ott, a hol neki tetszik.

Nem gyón meg másoknak. Halálakor a helység muzulmánjai tartoznak koporsóba tenni, s eltemetni. Bármelyik megteheti ezt; vallásos előljáróra nincs szükség. Egyszóval, muzulmán és Isten közt nincs közbenjáró.

Csak bizonyos vallásos szertartások végezete, mint a pénteken s Bairám ünnepén való imádkozás van a Kalifa, a

próféta s a szultán akaratának alávetve. Ekkor az ő rendeletek szerint kell cselekedni.

Egy, a mire minden muzulmánknak különösen törekedni kell, ez az igazságosság; vétkek, milyen a kevélység, elbizakodottság, önzés, makaesség nem illenek a muzulmánhoz. Tisztelni a nagyot s könyörületesen mutatni a kicsiny iránt, ez az Izlám parancsolata.

Egy és más az egyházi élet és a gyakorlati theologia mezejéről.

Néhány gyakorlati kérdés szellőztetése a lelkészkedés köréből.

Midőn e lap igen tisztelt szerkesztője, lapjának 1888-ik évi folyama első számában a gyakorlati kérdések megvitatására hasábot nyitott, igazi lelki öröm fogott el azon reményben, hogy most már jó alkalom nyilván a korszerű gyakorlati kérdések szellőztetésére, lelkészársaim közül többen fogják közleni észrevételeiket, tapasztalataikat; hogy azokat megfigyelve, vagy megvitatta, tegyünk szükséges lépéseket a czélszerűség és egyöntetűség felé s rendezzük valahára ama sok visszatetsző dolgokat, melyek egyházunk külnyilvánulásában jelentkezve, annak gyakran kárára, tekintélyének rovására s lelkészeinek nem ritkán roppant terhére s alkalmatlanságára szolgálnak.

Azonban, úgy látszik, eddigelé nem igen mozogtak lelkészársaim a gyakorlati kérdések fejtegetésében.

Megvallom, — nem szerettem soha feltolni magamat, — nézeteimet még ott sem szerettem mindig nyilvánítani, a hol biztos voltam azoknak igazsága felől, mert a mai korban igen hamar félreértik az embert, s különösen fiatalabb ember nézetén csak mosolyogni szoktak egyes idősbek, azt híven, hogy kivétel nélkül a korral jár a bölcsesség! Lapokba írkalni meg épen sohasem volt nagy kedvem, hisz önmagamon tapasztaltam, hogy biz én sem szívesen olvasom minden ember kicsinyes bibelődéseit egy szaklapban; attól meg épen rettegetem, hogy valaki még arra a gondolatra jöjjön, mintha talán azért írkalnék, hogy valami úton-módon feltűnjem, vagy hogy a sokak által hajhászott „irodalmi férfiú“ nevet kiérdemeljem, s ez által vagy pályázatnál jobban boldogulhassak, vagy pedig nevem a „Magyar Athenás“-ba bekerüljön.

És most, — bár sok gondolkodás után, — mégis arra a gondolatra jutottam, hogy megkezdem a jelzett gyakorlati kérdések szellőztetését az én szerkesztő barátom becses engedelmével a czélből, hogy így segítsek némileg egyöntetűsége hozni — legalább egy egyházkerületben a különböző lelkészi eljárásokat, óhajtván, hogy ezen általam kezdett s folytatandó szellőztetések kellő figyelembe vétetvén — akadna valaki, ki a minden oldalról megvitatott dolgokat egybefoglalva, ajánlatot tenne azok alapján a főt. egyházkerület előtt egy kiadandó szabályrendelet készítésére, melyhez szabnia kellene aztán gyakorlati eljárásaiban magát minden lelképásztornak.

Szükségesnek látom pedig ezt a mai korban, a lelkészeknek roppant sűrű változásai miatt, — midőn az újabb és újabb lelkészek eljárásai nem egyszer zaklatólag hatnak a hívekre s nehezítik a lelkész működését is hivatalos eljárásaiban.

Mindenekelőtt fontos, nézetem szerint, az anyakönyvelés egyöntetűsége; mert bár egyenlő rubrikák vannak is anyakönyveinkben, nem egyféleképen töltjük be azokat.

A keresztelestél p. o., hogy hiteles adatokat jegyezhesünk anyakönyvünkbe, multhatatlanul szükségesek a törvényes gyermekekre nézve az „esketési jegyek“ bemutatása, a mi már egyházkerületünkben kötelező is, csak kiadási díja nincs még tudtommal megállapítva, holott igen óhajtható volna, mert nem egyszer kellemetlen helyzetbe jutunk, ha egy ilyen nagyobb népmozgalmú városból is, mint Nagyvárad, valamely kisebb gyülekezet lelkészéhez írunk esketési jegyért, — mert ez vagy rendes esketési anyakönyvi kivonati ívnél egyebet nem ismer, vagy nem akar adni, vagy ha ad, nem a szokásos 25 krajczárért, a mi a híveknek igen visszatetsző, hogy míg p. Debreczenben, Váradon stb. azért a csekély díjért meg lehet kapni, másuttan úgy meg nem szereshető.

Aztán érdekes kérdés, hogy ez az esketési jegy el legyen-e látva papi pecséttel vagy nem!? Némelyek ellátják, mert hiszen alapjában csakis így hiteles, mivel olyan űrlapokat már több helyen árulnak, de meg véletlenül is juthat valaki olyanhoz s maga a használó is betölthetné és pedig hamis adatokkal. Sokan azonban az esketési jegyet megpecsételni nem merik, mert félnek a bélyegtelen lapocska meglelevezésétől s tapasztalatomra is nem minden alap nélkül. Így pl. Debreczenben sem pecsételtük meg ezelőtt. Hanem aztán kérdés, hogy az ilyen pecsét nélküli blanquettet el lehet-e fogadni hitelesnek egy más gyülekezetben, hol a kiállító pap nevét s aláírását sem mindig ismerhetjük? Ki óv meg a megcsalattatástól?

A törvénytelen gyermek beíratásánál szükséges, hogy az anya részéről igazolva legyen annak vallása; erre nézve használjuk a keresztleveleket, vagy a még igen kevés helyen divatozó „kereszteleési jegyeket“, melyekre nézve az előbbi megjegyzések állanak. Sokszor használhatók a cselédkönyvek is, a mennyiben t. i. azok lelkészi bizonylat alapján állítottak ki; mely okmányok aztán igazolják a törvénytelenül szülő nő illetőségét is, a melyre szintén szükség van. De miként lesz igazolva az anya szabad — illetőleg férjtelen volta?! Mert igen sokszor megtörténik, hogy holmi cselédnök régen váltott cselédkönyveik alapján szolgálnak, — időközben férjhez mennek, — miről a cselédkönyvbe semmi sem lesz bevezetve; majd férjeiktől külön élnek — gyermekek lesz, s csak az anya nevére íratják, elhallgatván, hogy férj is van. Sőt épen Nagyváradon eddig az a rossz szokás uralkodott, hogy a lelkész az ily törvénytelen szülöttnek természetes apját — ha jelentkezett — minden utánjárás nélkül bejegyezte az anyakönyv „Szülék“ rovatába, nem töltvén be a törvényes rovatot s az észrevételi rovatba ezt írta: „Az apa e gyermeket tőle származottnak elismerte s neve alá íratta“ s most, midőn már szigorú pontossággal járunk el, az ilyet törvényes apja neve alá jegyezve — megtörténik, hogy egy anyának több gyermekei közül pl. az első a törvényes apja nevére van bejegyezve, a második természetes apja nevére törvénytelennek, de azért annak a nevére használja mindenütt, — a harmadik anyja nevére törvénytelen s most a negyediket mi ismét törvényes apja nevére kereszteljük — illetőleg vezetjük anyakönyvünkbe. Ki ne látná át a roppant veszedelmet itt s azt a sok bajt, mi az utódnak jut osztályrészül, mikor hivatkozással az előző pap eljárására, nála követelőknek!

N.-Várad.

Csák Máté,
ev. ref. lelkész.

(Folyt. köv.)

Különfélék.

A debreczeni ev. ref. egyházközség és a Magy. Prot. Tud. Irod. Társaság. A debreczeni ev. reform. egyház lelkészi karának a nagytiszteletű tekintetes egyháztanács f. é. márczius 4-én tartott közgyűlési jegyzőkönyvének 36-ik számú végzésére vonatkozó véleményes jelentése. A debreczeni ev. ref. egyház f. é. márczius hava 4-én tartott presbyteri közgyűlése jegyzőkönyvének 36-ik számú végzése szerint lelkészi karunk megbízott, hogy a Magyar Protestáns Tudományos Irodalmi Társaság pártolása s ezzel kapcsolatban az abba leendő belépés kérdésére nézve a theologiai tanárkar tagjainak s a lelkészjellegű tanár uraknak meghallgatása mellett a jelzett társaság pártolására nézve elvi szempontból a legközelebbi gyűlésre véleményt adjon: Ezen megbízatáshoz képest lelkészi karunk a f. évi április hava 5-én tartott értekezleten a theologiai tanárkar tagjainak s a lelkészjellegű tanár urak véleményének meghallgatása mellett, tisztelettel terjeszti be következő véleményes javaslatát: „A debreczeni ev. ref. egyház a Magyar Protestáns Tudományos Irodalmi Társaságba pártfogó tagul belép azon föltétel alatt, hogy nevezett Társaság az evangy. reformált és ágostai hitvallású testvérfelekezetek híveiből álljon és szervezkedjék. Továbbá vegye föl a Társaság működési körébe a népies irodalom rendszeres ápolását és fejlesztését. Ezen javaslatoknak elfogadását tisztelettel ajánlva, maradtunk a nagytiszteletű tekintetes egyháztanács szolgálai: Révész Bálint püspök, Könyves Tóth Mihály, Némethy Lajos, Kiss Albert, Könyves Tóth Kálmán, utóbbi mint értekezletű jegyző. Ugyanazon ülésben a lelkészi karunk jelenvolt tagjai szintén elhatározták, hogy a fentírt föltételek mellett a Társaságba ők is be fognak lépni. Megjegyezzük itten, hogy a főtiszteletű püspök úr még kezdetben alapító tagul jelentkezett.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerületben a Magyar Prot. Tud. Irod. Társaság tagjaiul jelentkezettek kimutatása. (Folytatás.) 218. Szöllősi Antal makói ev. ref. lelkész rt. 6 frt. Eddigi kimutatásaink szerint van már a Társulatnak egyházkerületünkben 6 pártfogó (4500 frt), 46 alapító (100 - 100 frt), 62 rendes (5 évre 6-6 frt), 56 pártoló (3 évre 3-3 frt) és 48 segélyező tagja. Ezen utóbbiak közül egy, egész életidejére évi 1 frtot ajánlott föl, egy nem nevezte meg az általa adandó segélyösszeget, 46 pedig egyszermindenkorra 231 frt 70 krt ajánlott föl a kitűzött célra. (Folyt. köv.)

Debreczeni főiskola. A mult husvét ünnepekre 67 hittanhallgató, 36 tanítóképzési és 42 gymnasiumi növendék ment főiskolánkból legációba. Nem kért legátust 13 helység s az utólagos választások után mindössze 2 helység maradt legátus nélkül. Értesülésünk szerint azonban az árvíz-sújtotta vidékeken több helyre nem tudtak eljutni az ünnepköveket.

Debreczen népoktatásügye. Kiss József kir. tanfelügyelő úrnak ismeretes szakavatottsággal és gondnal szerkesztett tanügyi jelentéséből, a melyet az 1887-ik iskolai évi népoktatás állapotáról a mult év végén becsátott közre, átveszszük a Debreczen sz. kir. várost érdeklő adatok közül a következőket: Debreczen sz. kir. városban és területén az összes elemi-, ismétlő- és felső leány-népiskolák száma 27; ebből felekezeti 22, még pedig ev. ref. fiú-iskola 6, leány-iskola 10, összesen 16; ág. ev. 1 fiú- és 1 leány-, róm. kath. 1 fiú- és 1 leány-, mózes-vallású szintén 1 fiú- és 1 leány-iskola; a város által fentartott ohati

községi iskola 2, felsőbb leány-iskola 1, magán-iskola 2. Az osztályok összes száma 118, melyből 78 az ev. ref. iskolákra esik. Az ismétlő-iskolák száma 13; ebből ev. ref. 9. — Tanköteles helybeli illetőségű 6—12 éves: fiú 2598, leány 2631, összesen 5229; 13—15 éves: fiú 898, leány 877, összesen 1775; így a tankötelesek összes száma 7004. Iskolába járt a helybeli illetőségű 6—15 éves tanköteleseknek a reformátusoknál 86%, ág. ev. 86.27%, róm. kath. 85.77%, görög katolikus 48.69%, mózes-vallású 86.79%-a. Az 5321 ev. ref. vallású tankötelessel szemben áll 4915 iskolába járó, csakhogy az utóbbi számban a vidékiek is befoglaltatnak; iskolába nem járt a helybeli ev. ref. vallásúak közül 728, a mi elég tekintélyes szám, bár az iskolalátogatás tekintetében felekezetünk aránya kedvezőbb a többiekénél, az ágostaiakét kivéve. Tanítók száma 52, melyből 47 rendes, 5 segéd s mindenik képesített tanító; tanítónő 23 van, 21 rendes, 2 segéd s egyen kívül szintén mind képesített. A tanító személyzet összes száma 75. Egyéb tanítézetek adatait mellőzve, még csak azt említjük fel, hogy kisdudóvó és gyermekkert van 3 (1 felekezeti, 2 községi), melyekben 274 fiú-, 235 leánykisdudó részesített gondozásban 3 kisdudónevelő és 4 dajka által; a 2 árvaházban pedig 37 árva volt felvéve. Az összes iskolákra tett kiadás 113,374 frt, melyből a ref. elemiiskolákra és tanköteles árvákra 48,425 frt, a ref. alsó- s felső leányiskolákra 7372 frt esik. Az összes kiadásból a város által 40,689 frt 35 kr fedeztetik. A tanfelügyelő úr ismeretes buzgóságának szolgál számbeli kifejezéséül az, hogy a tanfelügyelő iskolai látogatások száma 259 volt. Ily ügyszereket hovatovább örvedetesebb eredmények elérésére fog vezetni az oly nagyfontosságú népoktatási ügy terén.

Egyházmegyei közgyűlés. A máramaros-ugocsei ref. egyházmegye közgyűlése az elnökség által eredetileg f. hó 4-ik napjára volt kitűzve Técsőre. Miután azonban időközben a katonasorozás épen arra a napra tűzetett ki, ugyancsak Técsőre, az egyházmegyei elnökség, tekintettel arra, hogy a városi előjáróság a sorozásnál lesz igénybe véve, az egyházmegyei gyűlést április 12-ik napjának reggeli 9 órájára tette át, a megelőző nap délutánján egyházmegyei törvényszéki ülés fogván tartatni.

Felhívás. A néhai Nagy István volt n.-várad ev. ref. lelkész síremléke felállítására érdekében kibocsátott gyűjtő-ívek tartói — e becses lapok útján — tiszteletteljesen felhívatnak, hogy a síremlék költségeinek, valamint az emlékünnepegy előkészületeinek megállapíthatása céljából, kegyes adományait s az azokat feltüntető íveiket legkésőbb f. 1888. évi májushó 1-ig tek. Füredi László egyházi pénztárnok úrhoz beküldeni méltóztatassanak. Kelt N.-Várad, 1888. márczius 13. A bizottság.

Szerkesztői posta. Cs. M. N.-Várad. Elvalahára meg tudtam becses cikked közlését kezdeni. Én azt hiszem, hogy dolgoznának abba a rovatba sokan, de, bármennyire érzem is azon tárgyak fontosságát, fájdalom, ritkán tudok az oda tartozó cikkeknek e szűk lapban helyet szorítani. Kérlek, folytatd e cikksorozatod. — Sz. Z. M.-Sziget. Tündő missiói útjairól nem hogy megengedem a tudósítások küldését, de kérek, kérem önt erre. Mi ismerjük itt a m.-szigeti nehéz egyházi viszonyokat s annál nagyobb leendő a mi örömünk, ha az ön buzgó tevékenysége nyomán az áldás forrásait látjuk felfakadozni.

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: **Csiky Lajos.**